

Tolnai Ottó

Szeméremékszerek

Jelenkor Kiadó
Budapest, 2018

Novák Anikó

CSEMPÉSZEK, KIBICEK, KÉMÉNYSEPRŐK – VARIÁCIÓK SOK HANGRA

A *Szeméremékszerek* cselekményének távoli, megdöbbentő előképére, szövegembriójára lelhetünk az 1992-es *Versek könyve* egyik költeményében, *Az új játékban*, amely az öreg költő vonulását írja le, aki „kaszál nagy szíjgyártó-készítette táskájával a benzingőzben / sevrók antilopok kígyók / s más finom bőrök kiváló szakértője / meg hát az apróhirdetések pionírja / homérosza”. Az asszociáció alapját valójában az ezt követő sorok adják: „valóban akárha bloom úr vonulna ott / egynapos odüsszeája végén” (37). A regényt olvasva szükségszerűen tolakodik elő az *Ulysses*-párhuzam, és az a gondolat, hogy miként a Joyce-rajongók végigjárják a híres regény nyomán a magyar felmenőkkel rendelkező Leopold Bloom útját Dublinban, a Tolnai-olvasók is követhetik T. Olivér bolyongásait kezükben a *Szeméremékszerekkel*, megtapasztalhatják Palicsfürdő leglelkének rezdüléseit. James Joyce, Leopold Bloom és az *Ulysses* után kutatva további izgalmas szöveghelyekre bukkanhatunk az életműben, de e szálak felfejtését most mellőzni kényszerülök, habár

e terjedelmes kitérő, a regényről való értekezés hosszas elodázása pont illeszkedne magához a műhöz.

Mindentudó kalauzként, útikönyvként nemcsak a legfrissebb kiadvány olvasható, hanem a Tolnai-szövegek általában, erre a *Szeméremékszerek* is reflektál (az elbeszélő említi a szegedi egyetemistákat, akik hiába keresték Palicsfürdőn a hárfa-, illetve hársfaiskolát és a Bódis cukrászda vakablakában a könyvtárat), ám az új kötetnek a korábbiakhoz képest kimondottan hangsúlyos műfaja a bédekker. A szerző ugyanúgy viszonyul az útikönyvhöz, mint a lexikonhoz, hasonló adalékokkal gazdagítaná a Palicsról szóló útirajzot, ahogyan világlexikona szócikkeit. Ily módon az, aki Palicsot és környékét e könyv alapján kívánja megismerni, igazi tolnais küldetésre, misszióra készüljön, tartsa nyitva a szemét, és engedjen az oldalazás csábításának minden körülmények között. Valójában az olvasás folyamata is egy ilyen imaginárius séta, amelynek során nem is az a lényeg, merre tartunk, hanem a történetek, amelyeket útközben hallunk, és az, hogy minél jobban eltvedjünk, belegabalyodjunk a cselekményszövés útvesztőibe.

A szöveg elején álló mottók három fontos értelmezési irányt jelölnek ki, az első és leghangsúlyosabb a Palics felőli olvasás, a második pedig a személyiség problematikájának felfejtése. A harmadik irány nem ennyire konkrét, Vörösmarty Mihály *Előszó* című költeményéből az utolsó versszak kezdő sorának töredéke szerepel („Majd eljön a hajfodrász...”), és számomra ily módon a megelőző versszak sorai erősödnek fel, a föld, az isten megőszülésének képei, amelyek az öregség és a halál felé, valamint a közéleti kérdések felé is mutatnak.

Az eddigi Tolnai-művek sorába szervesen épül be a *Szeméremékszerek*, melyet rendkívül sűrű szöveg, a mesélés mindenhatósága, a sztorik és az alteregók tobzódása jellemez. Egyfajta újabb prózai rekapituláció érzését kelti, így a még beavatatlan olvasók számára is megfelelő bejárat lehet az opusba, viszont a beavatottaknak sem érdektelen, hiszen a már ismert motívumok is gazdagodnak, a történetek újabb és újabb variációi képződnek meg.

Az elbeszélő, azon túl, hogy az olvasót Palicson kalauzolja, a szöveg-szervező eljárásaival is megismerteti. Az önreflexív építkezés természetesen eddig sem volt idegen a Tolnai-univerzumtól, de ezúttal még dominánsabb szerepet kap ez a vonulat. A szövegalkotási folyamattal való szembenézésre egyrészt az infaustusok véleményének ütköztetése, másrészt a vallatások adnak lehetőséget.

Az infaustusok állandó szereplői a Tolnai-műveknek, központi szerepet töltenek be *A pompeji szerelmesek* elbeszéléseiben, illetve a *Grenadírmars* kisprózáiban is, ahol egyébként a készülő *Szeméremékszereket* is említi a *Mert dagványt is akart* című írás narrátora a hősök semmis szövegeinek gyűjteményeként. A 2008-as kötet és e kiemelt írás kontextusában egy sokkal inkább széttartó, kollázsszerű kiadványra számítottam, amikor először ujjongva megpillantottam a régóta várt könyv borítóját. A *Grenadírmars*ban az alteregóktól való szövegszerű elhatárolódás vágya fogalmazódik meg, az elbeszélő hangsúlyozza, hogy ezért íratja velük azokat a vendégszövegszerű irományokat, amelyekből mazsoláz a 2008-as prózakötet. Ehhez képest a két steril pohár története, bár egy sok-sok kitérővel tarkított, sok figurát mozgató, a személyiséget megtöbbszöröző történet, amelyben az elhatárolódás tematikusan figyelhető meg, a kaleidoszkóp megannyi apró, színes darabkája egy pillanatban mégis egyetlen képpé áll össze. Ám mivel egy nagyobb szövegmonstrumnak csak az első részét tartjuk a kezünkben, a folytatás szerencsére sok meglepetést tartogathat még. Az alteregókkal való játék eddig is izgalmas kihívások elé állította az olvasót, de talán mondhatjuk azt, hogy az eddigi életművet vizsgálva Tolnai Ottó a *Szeméremékszerek*ben jut legmesszebb a személyiség megsokszorozásában, a könyv zárlatát pedig nem lehet eléggé dicsérni.

A beszélők elkülöníthetlenségének problémáját már az első bekezdésben tematizálja a szerző-elbeszélő: „Regény Misu erre azt mondja, mi ugyanazt mondjuk, ugyanazt multiplikáljuk, s ez az, éppen ez, ami őt örületbe kergeti, nem sikerül ugyanis tetten érnie bennünket, tetten érni, éppen melyikünk is beszél, melyikünk is ír per pillanat, jól lehet bámul a szánkba, avagy görcsösen szorítja, sőt talán azt is mondhatnánk, vezeti kezünket, az enyémet persze nem, mondja Jonathán, mert nekem mintha nem is lenne kezem” (7). Az olvasó sem sokban különbözik Regény Misutól, próbálja szétszálazni a szövegeket, olykor azt hiszi, sikerül, de aztán ismét jön valamilyen elbizonytalanító mozzanat. Egy mesteri mise en abyme-mal találjuk magunkat szembe. T. Olivér mesél arról, hogy T. Olivér mesél, és így tovább. Időnként az infaustusoktól mintha elkülönülne egy egyes szám első személyű beszélő, aki egyszerre van kívül és belül is, aki olykor mintha T. Olivér lenne, máskor viszont tőle is elkülönül, vagy mintha ő lenne az egyik T. Olivér. Már az első oldalon „halljuk” az ő hangját is: „Ilyenkor persze nem válaszolok Misunak, lévén hogy ezeket a dolgokat különben is szeretném lazábbra fogni, sőt egészen lazára. Szinte elengedni a szála-

kat, elengedni magamtól, nézni őket, gyönyörködni bennük, mint az ökörnyálban, mint a szélfúttá aranyhajban, nyárpehelyben, illetve hát a mostanság eluralkodó vaddohánynak nevezett selyemkóró észbontóan finom pószmetfoszlányaiban...” (7). Mintha ugyanez az egyes szám első személyű beszélő szólna ki a következő sorokban is, amelyekben önnön szerepét is definiálni próbálja: „Azonnal, még mielőtt belebonyolódnék a dolgokba, előrebozsátom: nekem semmi kedvem intimpistáskodni, affektálni, hetyezni ezekkel az úgynevezett hősökkel. De szadizni sem szeretném őket. Sem az eszüket járattatni. Már-mint hogy sorban mindegyiknek én járassam az eszét. Járattassa a fene. Tehát sem kommentátor, sem íródeák, hanem csupán csak egy csóró kibic volnék” (15).

A kibickedés, a leelkedés visszatérő momentuma a kötetnek, az egyik legizgalmasabb ilyen jelenet az, amikor T. Olivér útja során beles a Homokvár udvarába, látja Jutkát, ahogy cipeli a virágcserépeket, elmereng a kertben lévő behemót mohás szoborfej történetén, figyeli a kutyák tevékenységét, de a leglényegesebb, hogy T. Olivért is látja, amint a teraszon olvasgat. A megduplázódott, önmagát figyelő T. Olivér alakja miatt nehéz pontosan meghatározni, ki is az az én, akihez az előbb idézett gondolatok tartoznak, és pont emiatt nem érzünk különösebb ellentmondást abban, hogy miután T. Olivér hosszú távollét után hazatér, olyan, mintha csak aznap reggel indult volna el azért a bizonyos két steril pohárért. Dublőrök népes tábora áll készen, hogy helyettesítse, ahogyan elfogatásának hírért is szorgosan átadják egymásnak: „A nyulakkal zavaraszták T. Olivért a zöld határon, adta tovább a hírt Kafa Ferike Palicsi P. Howard Jenőkének, aki szintén T. Olivér egyik alteregójának tekintette magát, mint különben olykor én magam is” (119). A személyiség valójában viszonyítás kérdése, attól függ csupán, honnan nézzük figuráinkat: „Gorotva szokta volt mondani, az egyik profilod szakasztott T. Olivér, a másik meg te magad vagy, anfaszból viszont, tette hozzá, akárha P. Palicsi Howard Jenőket látnám, akit valahogy nem szeretek” (120).

Am nem csupán a szemlélődő számára csúsznak össze az alakok, a migránsok csempészésének gyanújával elfogott T. Olivér sem tud válaszolni a kihallgatás első, rutinszerű kérdésére, hogy mi a neve. Hosszasan ecseteli, miért nem tudja azonnal, reflexszerűen megválaszolni e kérdést, majd elkezdi sorolni neveit: „én valóban Kracsun voltam. Valóban Kracsun vagyok. [...] És azt is minden alakoskodás nélkül állíthatom, hogy valóban Tolnai (T) vagyok. És vagyok Orbánfalvy

T. Olivér. És Regény Misu. És Palicsi P. Howard Jenőke. [...] Olivér én vagyok. És valóban én vagyok Palicsi P. Howard Jenőke is. Ahogy valóban én vagyok Kafka Ferike is például. Mindegyik nevet illetően voltak, vannak papirosaim. Teleírt füzeteim. Dossziéim. Iratmegőrzőim. A Tolnait illetően még a komplett *Tolnai Világlexikona*, komplett *Tolnai Világtörténete*, komplett *Tolnai Világlapja* és hát persze a *Tolnai Orvos a családban* öt kötete is ott a bizonyítékok között” (130–131). És ez még csak a vallatók örületbe kergetésének első lépése. Az infaustusok is nehezen viselik T. Olivér mellébeszélését, folyamatosan kritikával illetik őt emiatt, a határőrök és nyomozók számára pedig még szürreálisabb élmény a kérdéseket megkerülő, a történet befejezését folyamatosan halogató, seherezádéi pozícióba helyezkedő elbeszélő, aki az életéért mesél, hiszen amíg beszél, életben maradhat.

A regény nagy részét alkotó vallatások sorozatából kiemelkedik az a dialógus, amelyben a kérdések szerbül, a válaszok pedig magyarul szerepelnek, az egymás mellett elbeszélés mesteri szemléltetése ez. (A szerb nyelvet nem értő olvasók sokat veszítenek itt, ám a fordítás sem segített volna, hiszen a kérdező mondatai, gesztusai valójában nem ültethetők át hitelesen magyarra.) Az önmagából kikelő vallató börtönnel és pszichiátriával fenyegeti T. Olivért, aki már alig várja, hogy kitáruljon előtte a nagy monarchiabeli börtön kapuja, hiszen őt oda is köti valami, ismerte a börtön kéményseprőjét, valamint az édesapja is ült börtönben. Már alig várja, hogy kipucolja a börtön kályháit, kéményeit. Egy újabb abszurd küldetés, jellegzetes tolnais vállalkozás.

A már említett papirosok, dossziék, iratmegőrzők mentén halad a kihallgatás. Miközben azt próbálják kideríteni újra és újra, hogyan mutatott irányt a migráns fiúnak az afgán, szír és egyéb menekültekből gyephokicsapatot verbuválni kívánó T. Olivér, valójában az egész szerzői opus megértésére is törekednek. Parti Nagy Lajos helyett most a kérdezők a rendőrök, akik egészen más pozícióból teszik fel kérdéseiket, vallatásuk kudarcra arra mutat rá, hogy a Tolnai-szöveg-univerzum nem kényszeríthető bele előre meghatározott kategóriákba, rendszerekbe, hiszen azoknak mindig ellenáll, azokból folyton kimozdul. A laikusok szemében az örület látszatát keltő, vég nélküli, öszszefüggéstelennek tűnő beszéd valójában szeméremékszer, ahogyan a teniszlabda, a határzár hulladéka vagy éppen a disznókapocs, és az a funkciója, hogy megvédje viselőjét az örülettől, a haláltól vagy épp saját magától.